

## Osmanlı Ormancılığında Kanunlaştırma Hareketleri ve Yabancı Uzmanların Bu Alandaki Etkileri

Özkan Keskin

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü- 17100 Çanakkale

Tel:0.286.2180018- 0.505.9201666-Faks:0.286.2180533

E-mail: ozkankeskinn@yahoo.com

### Kısa Özet

XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nin ormanlara olan ilgisinde Tersâne ve Tophâne gibi askerî kurumların ihtiyaçları belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda donanmanın kullanabileceği nitelikte ve miktarda kerestenin temini için sahile yakın yerlerdeki ormanlık alanlar koruma altına alınarak Tersâne'ye tahsis edilmiştir. Geri kalan ormanlar yüzyıllarca tahrip edildikten sonra Osmanlı ormanlarının bilimsel kurallara dayalı olarak idaresi amacıyla ilk ciddi adım Kırım Savaşı'ndan sonra atılmıştır. 1857'den itibaren Fransa'dan farklı tarihlerde üç grup halinde getirilen orman mühendislerinin çalışmalarıyla Türkiye ormancılığının temelleri atılmıştır. Fransız orman mühendisleri ülkedeki orman varlığının tespitine yönelik yaptıkları arazi çalışmalarının yanı sıra, bir Orman Mektebi'nin kurulmasını da öncülük etmişlerdir. Ayrıca hazırladıkları lâyiha ve nizamnâme ile Osmanlı ormanlarının hukukî altyapıya kavuşturulmasında da etkin rol almışlardır.

**Anahtar Kelimeler:** Osmanlı ormancılığı, yabancı orman mühendisleri, orman mektebi, orman nizamnâmesi, Fransa.

### 1. Giriş

Ormanlar Osmanlı Devleti'nde ev, cami, köprü gibi yapıların inşaatında gereksinim duyulan kerestenin ve halkın yakacak ihtiyacının karşılandığı doğal bir kaynak olarak algılanmıştır. Ancak devletin kara hâkimiyetini sürdürdüğü dönemlerde etkin olan bu anlayış, denizlerin kontrol altına alınmaya başlamasıyla değişikliğe uğramış ve askerî kurumların ihtiyacı olan orman ürünlerinin temini öncelik kazanmıştır. Bu değişimin bir sonucu olarak özellikle sahil şeridinde bulunan ormanlık bölgeler Tersâne ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir (Bostan, 1992; Koç, 2005). Nitekim Osmanlı Devleti'nin 1857'den önce ormanlarla Tersâne, Tophâne ve saray ihtiyaçları çerçevesinde ilgilenmesinden ve geri kalan ormanların Cibâl-ı Mubâha adı altında halkın kontrolsüz

kullanımına açık olmasından dolayı bu dönem "Mutlak Başı Boş Devre" olarak adlandırılmıştır (Diker, 1947). XIX. yüzyıl ortalarına doğru orman ürünlerinin ticari meta olarak görülmeye başlanması ve vergilendirilmesi halinde ormanlardan ciddi gelir sağlanacağı fikrinin giderek yerleşmesi, devletin ormanlara olan bakışına da farklı bir boyut katmıştır. Başka bir ifade ile ormanlar, Tanzimat Fermanı'nda bahsedilen ve devletin daha verimli kullanılacağına yönelik vaatlerde bulunduğu gelir kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir (Koç, 1999).

### 2- Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Ormancılığı'nı Geliştirme Çabaları

Yukarda sözü edilen gelir kaynaklarından ormanların yeniden yapılandırılması amacıyla

18 Ağustos 1840'da Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak Orman Müdürlüğü kurulmuştur (BOA. İ.DH. Nr:902; TV. Nr:205; Kutluk, 1948). Aynı tarihte hazırlanan ve uygulama görevi Orman Müdürlüğü'ne verilen “*Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyhâ Tercümesidir*” başlıklı 22 maddelik lâyhada ormanlardan yararlanma esasları belirlenmiştir. Bu düzenlemeyle vilayetlerde istihdam edilen korucuların ormanları usulsüz kesimlere ve yangınlara karşı korumalarına ve özellikle yangın söndürme işleri sırasında çobanlardan ve bölgede bulunan köy halkından yardım alabilmelerine imkân verilmiştir. Geçmiş devriye gezen korucular, idarelerine bırakılan ormanlık bölgenin durumunu gösteren birer defter tutmuşlardır. Ayrıca orman içinde ateş yakılması yasaklandığından odun kömürünün ormanlık alan dışında yapılması uygun görülmüştür. Devlete ait (Mîrî) ormanlardan ocak ve soba için kesilecek ağaçlardan % 15, mülk ormanlardan % 10 vergi alınacak, reçine ve katran çıkarılacak ağaçlar ise korucular tarafından işaretlenecektir. Tersâne'de ve devlete ait binalarda kullanılacak kerestenin alınmasından sonra geriye kalan kereste müzayede ile tüccara satılacak, satış için ruhsat alan şahsın adı, orman bölgesi, ağaçların cinsi ve miktarı memurların hazırlayacakları resmî belgelerde kayda geçirilecektir. (BOA. İ.MSM. Nr:11).

24 Temmuz 1840 tarihli irâde ile yürürlüğe giren belgede ağaçların muhafazasına, tohum ekimine ve kontrollü ağaç kesimine dair bazı esaslar ilk defa dile getirilmiştir. Bununla birlikte belli bir ormanlık bölgede bulunan ağaçların hiçbir teknik kaideye bağlı olmaksızın müzayede ile tüccara satılmasına izin verilmesi ve özel bir statüye sahip Cibâl-ı Mubâha ormanları üzerindeki tahribatın devam etmesi, devletin ormanlarla ilgili köklü bir değişiklik yapma niyetinde olmadığını göstermektedir.

Orman Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla ormanlardan önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derecede gelir elde edilmiştir. Ancak Tanzimat'ın getirdiği yeniliklere uyum sağlayamayanların ve ormanlardan vergi vermeden istifadeyi alışkanlık haline getirenlerin yarattığı sorunlar yeni düzenlemenin aksamasına neden olmuştur. Ayrıca tayin edilen orman müdürlerinin yeteri kadar maaş alamadıklarını bahane ederek halktan yasal olmayan taleplerde bulunmaları da lâyhanın tatbikini zorlaştırmıştır (Koç, 1999). Bu sebeple uygulamanın üzerinden henüz bir yıl geçmişken vilayet ve livâlara atanan memurların lâyhayı anlamadıkları gerekçe

gösterilerek Orman Müdürlükleri'nin kaldırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca orman memurlarının bazı yerlerde “*Dağ Hakkı*” ve “*Kum Hakkı*” adı altında halktan keyfi vergiler aldıkları ve halkın bu konuda şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır (TV. Nr:228; Kutluk, 1942a; Kutluk 1948). Bu gelişmeler üzerine, halkın mağduriyetine sebep olan ve kanunlara aykırı hareket eden orman müdürlerinin istihdamından vazgeçilerek, ormanların idaresi mahallî idarecilere havale edilmiştir (Ahmed Lûtfî Efendi, 1999).

### 3- Fransız Orman Mühendislerinin Getirilişi

Tanzimat Dönemi'nde yaşanan tecrübelerden sonra, ormanların yeni bir kurumsal yapıya kavuşturularak, daha verimli şekilde idaresini öngören plan Kırım Savaşı'ndan sonra uygulamaya konmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nde ormancılık biliminden anlayan teknik personel yoktu. Bu nedenle Nizâm-ı Cedit döneminde daha çok ordunun ıslahı için başvurulan yabancı uzmanlardan faydalanılması yönteminin, Osmanlı ormanlarının modernleşmesi için de tercih edilebileceği fikri ileri sürülmüştür. Gerçekten de devletin yetkili organlarında yapılan görüşmelerde, orman ve koru imarının ayrı bir bilim dalı olduğuna ve Avrupalı Devletlerin bilimsel esaslar çerçevesinde ormanlardan ciddi gelirler elde ettiklerine işaret edilerek bu konuda daha tecrübeli olan devletlerden yardım alınabileceği belirtilmiştir (BOA. İ.MMS. Nr:331). Kararın ardından Osmanlı Devleti'nin Paris Elçiliği vasıtasıyla Aleksander Estem ve Louis Tassy adındaki iki orman mühendisi ile oldukça yüklü sayılabilecek bir maaş karşılığında kontrat imzalanmış ve adı geçen iki mühendis Ağustos 1857'de resmen göreve başlamışlardır (BOA. İ.MVL. Nr:16327).

Osmanlı İmparatorluğu'nda orman varlığının envanterini hazırlamak üzere Kırım Savaşı'ndan sonra Fransa'dan üç grup halinde getirilen orman mühendisleri hakkındaki bazı bilgilerin düzeltilmesi gerekmektedir. Şöyle ki, Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati sırasında uğradığı Fransa'da orman gelirlerinin bütçedeki payını görmesi üzerine, Fransa kralından bu konuda teknik destek istediği şeklindeki bilgiler tarihi gerçeklerle uyuşmamaktadır (Bu iddialar için bkz. Kutluk, 1942b; Karal, 1995). Çünkü Fransız orman mühendisleri 1857 yazında Osmanlı Devleti ile çalışmaya başlamalarına rağmen, Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati 1867'de gerçekleşmiştir. (Bahsi geçen yanlış

bilgi aynı yazar tarafından daha sonra düzeltilmiştir. Bkz. Kutluk, 1957). Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya olan borçlarından dolayı mühendislerin bu ülkeden geldikleri ve aslında borçların geri ödenmesini garanti altına almak amacıyla Osmanlı ormanlarının ihale ile satışına zemin hazırlayacak çalışmalarda buldukları türünden zorlama iddialara da şüphyle yaklaşılması gerekir (Bu iddia için bkz. Çağlar, 1985). Bilindiği gibi Osmanlı Devleti ilk yurtdışı borçlanmasını Kırım Savaşı sırasında yapmıştır. Mühendislerin geldiği tarihte Fransa'dan bir kez borç alınmış olması, diğer borçlanmaların da aynı ülkeden yapılacağı anlamına gelmez. Ayrıca 1860 tarihli Osmanlı bütçesine bakıldığında, ormanların diğer gelir kalemlerine oranla oldukça düşük kaldığı görülmektedir (Güran, 1989). Bu nedenle Fransa'dan alınan borçlarla, orman mühendislerinin geldiği ülke arasında bir bağ olduğu iddiasını kabul etmek mümkün değildir.

İki Fransız mühendis Midilli, Gelibolu, Çanakkale, Teselya ve Sinop'ta arazide keşif gezileri yaparak orman envanterini çıkarmak amacıyla ilk bilgileri elde etmişlerdir (Mütehasıs Raporları, 1927). Ayrıca Tassy ve Estem 31 Ekim 1857'de kurulan ve ülkedeki imar faaliyetleri ile ilgili teknik konuların görüşüleceği Meclis-i Ma'âbir'de üye olarak görev yapmış ve orman muhafaza çalışmaları, ağaç kesim vakitlerinin belirlenmesi ve orman memurlarının tayini ile ilgili konularda görüşlerini bildirmişlerdir (BOA. İ.MMS. Nr:452; Mütehasıs Raporları, 1927; Akyıldız, 1993; Keskin, 2006).

Tassy ve Estem'in önemli hizmetlerinden biri de Osmanlı Devleti'nde ilk Orman Mektebi'nin kurulması yolundaki çabalarıdır. XIX. yüzyıldaki genişliği 7,5–8,5 milyon hektar tahmin edilen Osmanlı ormanlarının<sup>1</sup> idaresi ve keşfi için Tassy'nin tavsiyesi üzerine 1857'de temel ormanlık bilgisine sahip kadroların yetiştirileceği bir mektep açılmıştır. Eğitimin Fransızca yapıldığı mektepte öğrenciler teorik derslerin yanı sıra Alemdağ'a giderek öğrendiklerini uygulama şansı bulmuşlardır (BOA. İ.DH. Nr: 27611; İ.MVL. Nr:17314; Ergin, 1977).

1

XIX. yüzyılda 11,8 milyon km<sup>2</sup> alana yayılan (Öztuna, 2005) Osmanlı coğrafyasında, dönemin arşiv belgesine ve bir yabancı esere göre ormanlık alanların 7,5-8,5 milyon hektar olduğu ileri sürülmektedir (Y.PRK.OMZ. Nr:1/9; Jonquière,1914).

#### 4- 1862 Orman Lâyhası ve Özellikleri

Fransız mühendislerin çalışmaları ile bir yandan teknik personel yetiştirme çabaları devam ederken, diğer yandan da ormanları kapsayan hukukî bir metnin hazırlanmasına başlanmıştır. 1858 Arazi Kanunnâmesi'nde yer alan bazı maddeler ormanlardan alınacak vergilere, mîrî arazi üzerindeki ağaçlardan istifade şekillerine ve baltalıkların mülkiyeti konusuna açıklık getirmiştir. Ancak başka bir kanunnâmenin arasına sıkıştırılan birkaç maddenin ihtiyacı karşılaması imkansız olduğundan, Ticaret Nezareti'nde bir komisyon kurularak sadece ormanları kapsayan bir nizamnâmenin hazırlanmasına başlanmıştır. Kısa bir çalışma döneminden sonra ana hatlarını Fransız Mühendis Tassy'nin çizdiği iki ayrı belge kaleme alınmıştır. Dört kısım, 68 maddeden oluşan ve 1870 Orman Nizamnâmesi'nin de temelini oluşturan lâyiha, kasaba ve köylere mahsus baltalıklar ve Cibâl-ı Mubâha dışında kalan devlete ait ormanları kapsamıştır. Lâyiha ile ormanların idaresi Ticaret Nezareti'ne bağlı Meclis-i Ma'âbir'e verildiğinden, personel alımı ve azli ile ilgili karar da bu meclise bırakılmıştır. Orman memurlarının görevli olduklarını gösteren ve üzerinde özel işaretler bulunan elbiseler giymelerine karar verilmiştir. Görev yapacak personel orman müfettişleri, atlı bekçiler ve yaya bekçiler olmak üzere üç sınıfa ayrılmış ve orman müfettişleri Orman Mektebi mezunlarından tayin edilmişlerdir. Müfettişlerin emri altında çalışacak olan atlı ve yaya orman bekçileri ise okuryazar, daha önce orduda görev yapmış ve 50 yaşını geçmemiş kişiler arasından seçilmişlerdir. Bekçiler görevli buldukları ormanda ikamet edecek ve yaklaşık 8000 dönüm ormanlık araziden sorumlu olacaklardır.

Lâyihanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, olağanüstü bir durum olmadıkça devlete ait ormanlardan ücretsiz ağaç kesimine müsaade edilmemiştir. Kesilecek ağaçlar orman müfettişleri, atlı ve yaya orman bekçilerinin gözetiminde mühürlü çekiçlerle işaretlenmiş ve bu çekiçler müfettişlerin bilgisi dâhilinde kilitli bir dolapta muhafaza altına alınmıştır. Kış mevsiminde yapraklarını döken ağaçlar yalnız 15 Ekim–15 Nisan tarihleri arasında kesilebileceğinden bu dönemin dışındaki kesimler için özel izin alınması kararlaştırılmıştır. Köy muhtarları her sene ormanlarda otlatılacak hayvanların cinslerini ve miktarını orman müfettişlerine bildirmelerini takiben, otlatma süreleri ve yerleri müfettişler

tarafından belirlenmiştir. İzinsiz hayvan otlatanlar ve ağaç kesenler çeşitli para cezalarına çarptırılırken, bu cezalar meşe için iki kat olarak tahsil edilmiştir. Kasten orman yangını çıkaranlar Ceza Kanunnâmesi'nin 164. maddesine göre müebbet kürek cezası ile cezalandırılmışlardır. Orman memurlarına ait özel çekiçlerin sahtelerini yaparak kullananların vermiş oldukları zarar fâillerinden tahsil edilmiş, ödeyemeyecek durumda olanların cezaları ise hapis cezasına dönüştürülmüştür (BOA. İ.DH. Nr:33929; Kutluk, 1948; Keskin, 2006).

Tassy'nin hazırlamış olduğu ikinci belge devlete ait (Mîrî) ormanlardan ihale yoluyla ağaç kesiminin sınırlarını çizen ve daha çok teknik bilgiler içeren bir şartnâme özelliğindedir. Buna göre mültezimlere verilecek ormanlar için mukavele yapılması, orman bölgesinin sınırlarının açıkça bu mukavelede belirtilmesi, devlete ödenecek kereste bedellerinin ve kefalet akçesinin mukavelelerde yer alması gerektiği gibi konulara açıklık getirilmiştir.

Tersâne yetkilileri, ormanların idaresinin başka bir kuruma geçmesi durumunda gemi yapımında aksaklıklarla karşılaşacaklarını gerekçe göstererek 1862 düzenlemesinin bazı noktalarına itiraz etmişlerdir. Tersâne ihtiyacı karşılandıktan sonra, geri kalan ormanların yeni düzenlemeye uygun olarak keşif ve muayenelerinin yapılması ve haritalarının çıkarılarak taliplerine ihale edilmesinin daha isabetli bir tercih olabileceği ileri sürülmüştür. Böylece, gemi inşaatları sekteye uğramaksızın hazırlanan lâyhanın tatbik edilebilme şansı olacaktır. Konunun ayrıntılı olarak görüşülmesi için Bahriye Meclisi'nde görevli üst rütbeli birkaç asker ile ormanların idaresini devralan Meclis-i Ma'âbir görevlilerinden Dolef ve lâyiha hazırlayıcısı Tassy bir araya gelmiştir. Tersâne yetkililerine göre Osmanlı Donanması'nın her cins ağaca ihtiyacı vardı. Ormanların mültezimlere ihale edilmesiyle büyük miktarda kereste kesileceğinden gemi inşaatlarında gecikmeler meydana gelebilirdi. Bu sebeple lâyiha hükümleri, Tersâne için ağaç kesilmeyen Kuşadası'ndan İskenderun'a kadar olan sahil şeridinde ve Varna ormanlarında tatbik edilebilirdi. Kademeli olarak yapılacak yeni düzenlemeden fayda görülmesi halinde, uygulama ormanların tamamını kapsayacak şekilde genişletilebilecekti. Bahriye Meclisi reisinin izahları üzerine, lâyhanın ormanların tamamına uygulanmasının yaratacağı sakıncalar üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Sonuçta lâyhanın deneme amaçlı olmak üzere Tersane yetkilileri tarafından belirlenen yerlerde tatbik

edilmesine karar verilmiş ve lâyiha 28 Kasım 1862 tarihli irade ile yürürlüğe girmiştir (BOA. İ.DH. Nr:33929; Kutluk, 1948; Koç, 1999).

## 5- 1870 Orman Nizamnâmesi

1862 Orman Lâyhası, ormanların korunması ve idaresi ile ilgili birçok önemli madde içermesine rağmen bir takım eksiklikleri bulunmaktadır. Vakıf ormanları ve köy baltalıkları lâyhanın dışında bırakılmış ve Tersâne'nin müdahalesi ile uygulama alanı daraltılmıştır. Ayrıca hiçbir sınırlama olmadan ve ücret talep edilmeden köylülerin istifadesine sunulan ve bu nedenle büyük tahribâta uğrayan Cibâl-ı Mubâha ormanlarının mîrî orman statüsüne dâhil edilerek kontrol altına alınması gerekmektedir.

Bu şartlar altında 1867'de Maliye Nezâreti'ne bağlı bir Orman İdaresi kurulurken, 1862 Lâyhası'ndan elde edilen tecrübeler de dikkate alınarak yeni bir orman nizamnâmesinin hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmaları yürütmek üzere üyeleri arasında Tassy'nin de bulunduğu özel bir komisyon oluşturulmuştur (Mütehasıs Raporları, 1927).

Komisyon tarafından hazırlanan ve nizamnâmeye esas olan metin, çeşitli meclislerde bazı değişikliklere uğradıktan sonra 13 Ocak 1870 tarihli irâde ile yürürlüğe girmiştir.<sup>2</sup>

İki bölüm, beş kısım ve elli iki maddeden oluşan 1870 Orman Nizamnâmesi'nin ilk maddesi ile Osmanlı Devleti'ndeki ormanların tasnifini yapılmıştır. Buna göre ormanlar dört kısma ayrılmıştır:

1-Doğrudan devlete ait olan mîrî ormanlar.

2-Vakıflara ait ormanlar

3-Kasaba ve köylere ayrılmış olan baltalıklar

4-Şahıslara ait ormanlar

Şahıslara ait ormanlar, 1858 Arazi Kanunnâmesi'nde kısmen ele alındığı gerekçesiyle nizamnâme dışında bırakılmıştır. Aslında şahıs ormanları ile ilgili hükümlerin yeni düzenlemede yer alması öngörülmüştür. Ancak bu durumda nizamnamenin uygulamaya girmesi gecikebileceğinden bu düşünceden vazgeçilmiştir (Köprülü, 1950).

2

1870 Orman Nizamnâmesi'nin metni için bkz. BOA. Meclis-i Tanzimât Defteri Nr:2,s.266-271;Düstür I.Tertip II. Cilt, s.404-414.

Nizamnâmenin beşinci maddesi ev, ambar ve ahır inşaatında veya tamirinde, araba ve ziraat aletleri yapımında, yakacak ihtiyacının karşılanmasında köylülere mîrî ormanlardan ücretsiz olarak istifade imkânı vermiştir. Fakat satmak amacıyla kesilerek başka yerlere nakledilen ağaçlar için Orman İdaresi tarafından belirlenen ücretlerin ödenmesi öngörülmüştür. Köylülerin kendi köylerine ait pazaryerlerinde satmak üzere kestikleri ağaçlar ve kömürler ise bu uygulamadan muaf tutulmuştur. Nizamnâme öncesinde de köylülerin kendi ihtiyaçları için mîrî ormanlardan ücretsiz istifade edebilmelerini kısıtlayan bir hüküm bulunmamaktadır. Sadece Tersâne ve Tophâne için ayrılmış olan ormanlara müdahale edilmesi yasaklanmıştır. Nizamnâmede yer alan beşinci madde zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kesimleri yasal hale getirip kontrol altına alırken, ticarî amaçla kesilecek ağaçların ücrete tâbi olacağını bildirmiş ve eskiden beri var olan devlet ormanlarının sınırsız kullanımının sona erdiğini ilan etmiştir. Bununla birlikte belli sınırlar dâhilinde köylülerin ormanlardan yararlanmalarına izin verilerek halktan gelebilecek tepkilerin önü alınmak istenmiştir (Koç, 2005). Nitekim nizamnâme hakkında Şûrâ-yı Devlet'te<sup>3</sup> yapılan tartışmalarda, maddelerin bilimsel esaslara uygun olduğu ve ormanları muhafaza etmek için ihtiyaç duyulan tedbirleri kapsadığı kabul edilmiş olmasına rağmen, “*Osmanlı Devleti'nin idare prensiplerine ve halkın âdetlerine uygun*” esaslar çerçevesinde bazı değişikliklerin yapılmasının gerekli görüldüğü ifade edilmiştir (İhsan, 1333).

Daha önce de belirtildiği gibi, Tersâne ve Tophâne'de kullanılan keresteler, tahsis edilmiş ormanlardan bölgeye en yakın halkın angarya kâbilinden katkılarıyla sağlanmıştır. Nakliyat kolaylığı düşünülerek bu iki kurum için sahile yakın ormanlar ayrılmıştır. Aynı ormanlık alanlardan uzun yıllar aynı cins ve ölçülerde ağaçlar kesilmesi ağaçların zamanla yok olma

3

Şûrâ-yı Devlet: Devlet yönetimini ilgilendiren bütün konuları görüşmek, her çeşit yasa tasarılarını ve tüzükleri hazırlamak, her türlü mülkî işler hakkında yetkileri çerçevesinde karar vermek, mülkî ve adlî makamlar arasında çıkan anlaşmazlıklarda merci tayin etmek amacıyla 28 Şubat 1868'de kurulmuş olağan üstü yetkilere sahip bir meclistir. Bu meclisin, yürürlükte olan yasa ve kanunlar hakkında devlet dairelerinden gelen yazıları oy bildirerek cevaplandırmak, devlet memurlarını yargılamak padişah ve nâzırlar tarafından kendisine sorulan her türlü mesele hakkında görüş bildirmek ve vilayet meclislerinde yapılacak ıslahata ilişkin maddeleri incelemek gibi görevleri de bulunmaktadır. (Seyitdanlıoğlu,1999).

tehdidiyle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Hatta kesimlerin belli bir plan dâhilinde yapılmadığı anlarda pek çok ağacın orman içlerinde çürümeye terk edildiğine de rastlanmıştır (Koç, 2005). Nizamnâme ile Tersâne ve Tophâne'nin ormanlara müdahalesi engellenerek ormanların idaresi konusunda yaşanan ikilik ortadan kaldırılmış ve Orman Nizamnâmesi'nin uygulanması da kolaylaştırılmıştır. Ancak adı geçen kurum yetkililerinin kereste temininde sıkıntı yaşanmayacağına dair ikna edilmeleri gerekmiştir. Bu nedenle mîrî ormanların yönetimini üstlenen Orman İdaresi tarafından Tersâne ve Tophâne'nin ihtiyacı olan kerestelerin teminini düzenleyen özel bir talimat hazırlanarak Orman Nizamnâmesine eklenmiştir (İhsan, 1333). Orman Nizamnâmesi'nin dördüncü maddesi söz konusu talimata atıfta bulunarak, Tersâne ve Tophâne'de kullanılacak kerestelerin tedarikini düzenleyen hususî bir talimatnâmenin yürürlüğe girdiğini bildirmiştir. Talimatnâmeye göre, Orman Nizamnâmesi'nin hükümlerine tâbi olacak mîrî ormanların tamamı Orman İdaresi'nin yönetimine verilmiştir. Tersâne ve Tophâne, her sene mart ayında, bir sene sonra kullanılacak ağaçların cinslerini ve ölçülerini Orman İdaresi'ne bildirecek ve ilgili kurum memurlarının müşterek çalışmaları sonucunda belirlenen ağaçlar özel çekicilerle damgalanacaktır. Talimat, bedelleri ödenmek şartıyla şahıs ve vakıf ormanlarından da ağaç kesilmesine izin vermiştir.<sup>4</sup>

Nizamnâme, kasaba ve köy baltalıklarını Arazi Kanunnâmesi hükümlerine uygun olarak, bir köy veya kasaba halkının istifadesine tahsis edilmiş yerler olarak tarif etmiştir. Böylece bir köy veya kasabanın ortak kullanımına ayrılan baltalıklar üzerinde şahıs tasarrufları da yasaklanmıştır. Köy halkı kendilerine verilmiş olan baltalığı korumakla görevlendirilmiş ve bu konuda zabıta memurları ile muhtarlar da aynı derecede sorumlu tutulmuşlardır. Baltalıklar köylülerin ihtiyaçlarına ayrıldığından, ticarî amaçla yapılacak her türlü kesimden öşür vergisi alınması planlamıştır (Orman Nizamnâmesi 21–26. maddeler). Nizamnâme, baltalıkların durumunda kullanım açısından bir yenilik getirmemiştir. Ancak bu tür ormanların

4

Söz konusu talimat “*Tersâne ve Tophâne-i Âmiri İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtası Hakkında Nizamnâmedir*” başlığıyla on yedi madde olarak Orman Nizamnâmesi'ne ek olarak aynı tarihte yayınlanmıştır. Bu talimat için bkz. Düstür II.Tertip II.Cilt,s.415-418.

köylü adına tescil edilerek kayıt altına alınması ve ticarî kesimlerden ücret talep edilmesi, tahribâta uğramış baltalıkların korunmasına yönelik önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir (Koç, 2005).

Orman Nizamnâmesi'nin getirmiş olduğu yeniliklerden biri de orman suçlarının muhakemesi alanında olmuştur. 1862 Lâyhâsına göre, nizama aykırı olarak meydana gelecek olayların muhakemesi kaza meclislerine bırakmıştır. Orman Nizamnâmesi ile bu hüküm değiştirilerek orman suçlarının muhakemesi Nizamiye Mahkemeleri'ne<sup>5</sup> verilmiştir (Orman Nizamnâmesi 27. Madde).

1870 Orman Nizamnâmesi'nin uygulamaya konmasından birkaç yıl sonra bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bunlardan ilki, köylülerin kendi ihtiyaçları için ormanlardan ücretsiz faydalanmalarına olanak sağlayan beşinci maddedir. Köylüler görünürde kendi ihtiyaçları için veya köylerinde satmak üzere büyük miktarlarda ağaçlar kesmiş ve bunları anlaştıkları tüccarlara satmışlardır. Hatta ziraata elverişli arazilerini terk ederek, daha kolay ve fazla gelir elde etmek maksadıyla zaman zaman civarda bulunan ormanlara hücum etikleri gözlemlenmiştir. Bu tür harekette bulunanların diğer köy halkından ayırt edilmesi mümkün olmadığından ve herhangi bir tedbir alınmadığından orman tahribâtı devam etmiştir. Bu nedenle köylülerin kendi ihtiyaçları için mîrî ormanlardan ücretsiz yararlanma hakları aynen muhafaza edilirken, ticarî maksatla kesilecek odundan ve imal edilecek kömürden bir miktar vergi alınması ve böylece bu usulsüzlüğün önüne geçilmesi planlanmıştır (BOA. İ.ŞD. Nr:2056; İktisadiyât Mecmuası, 1916).

Nizamnâmenin yedinci maddesi, kış mevsiminde yapraklarını döken ağaçların 15 Ekim–15 Nisan arasında -yani ağaçların sularının çekildiği mevsimde- meşelerin ise kabuklarının soyulması için ruhsat alınmak şartıyla diğer zamanlarda da kesilmesine izin vermektedir. Yapraklarını dökmeyen ağaçların her mevsim kesilebileceği hükme bağlanmıştır. Hâlbuki bazı ağaçların her mevsim kesilmesinin ormanlara zarar vereceği ve reçinesiz ağaçların büyümelerinin engelleneceği dikkate alınarak,

5

Nizamiye Mahkemeleri: Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat'tan sonra Batı hukukunun benimsenmesi ile birlikte adliye teşkilatında kurumsal bir değişim yaşanmıştır. Buna bağlı olarak ceza, hukuk ve ticaret davaları yeni kurulan Nizamiye Mahkemeleri'nde görülmeye başlanmış ve böylece Şerîye Mahkemelerinin yetkileri daraltılmıştır (Demirel, 2008).

mevsimsiz ağaç kesiminin engellenmesi gerekmektedir. Vilayet orman müfettişleriyle yapılan yazışmalar sonunda, vilayetlerin coğrafi konumuna ve iklimlerine göre ağaçlara su yürüme vakitlerinin farklı olduğu anlaşıldığından, Orman Fen Heyeti tarafından yeni bir madde kaleme alınmıştır (BOA. ŞD. Nr:518/12). Neticede kış mevsiminde yapraklarını döken ve ibrelî türleri olmayan ağaçların her bölgenin şartlarına göre sularının çekildiği mevsimde, kış mevsiminde yapraklarını dökmeyen ve ibrelî türleri olmayan ağaçların ise her mevsimde kesilmeleri uygun görülmüştür (BOA. İ.KAN. Nr:1312 C 4; BOA. Nizamât Defteri Nr:7,s.31–33; Düstûr I. Tertip VI. Cilt, s.1544).

Orman Nizamnâmesi'nin üzerinde ihtilaf olan ve değişiklik yapılması gereken bir başka maddesi ise kaçak kesimlerde alınacak para cezalarını düzenleyen otuz üçüncü maddedir. Maddeye göre devlet ormanlarından izinsiz olarak kesim yapanlara verilecek para cezaları, ağacın çevresi veya ağırlığı esas alınarak hesaplanmıştır. Ancak zamanla hesaplamada iki unsurun birbirine karıştırılmış olduğu, böylece ceza miktarının çok büyük miktarlara ulaştığı ve ödenmesi mümkün olmayan bu cezaların mahkemelerde tahakkuk etmediği görülmüştür. Dolayısıyla cezasız kalan suçluların ormanlara daha fazla zarar verdikleri görüldüğünden 19 Ekim 1905'de karışıklığa yol açan ifade değiştirilerek söz konusu sorun ortadan kaldırılmıştır (BOA. İ.KAN. Nr:1323 Ş 1).

Nizamnâme, orman suçu işleyenlere verilecek para cezasını ödeyemeyenlerin, toplam ceza miktarının her iki beşliği<sup>6</sup> için bir gün hapsedilmelerini hükme bağlamıştır (Orman Nizamnâmesi 52. madde). Bu durumda kaçak olarak kesilen ağaçların miktarının artmasına bağlı olarak ceza süresi de yükselmiş ve bu suçu işleyenlerin hukuken senelerce hapiste kalmaları zorunluluğu doğmuştur. Ceza Kanununa göre üç seneden fazla hapsi gerektirmeyen bu tür olaylar için 6–7 sene, bazen daha fazla hapis cezası verilmesi çelişki yaratmıştır. Bu nedenle 22 Haziran 1904'te "*suç ile ceza arasında bir uyum sağlanması için ilgili maddenin hapis süresini sınırlar surette*" değiştirilmesi teklif edilmiştir (BOA. İ.AZN. Nr:1322 R 5). Benzer olayların artması üzerine konu Adliye Nezâreti'nde görüşülerek tahakkuk eden hapis cezalarının, kanunla belirlenen azamî süreden oldukça fazla olduğu gerekçesiyle 52.

6

Beşlik: Sultan II. Mahmut zamanında basılmış 5 liralık yani 500 kuruşluk altın para birimidir.

maddede değişiklik öngören işlemlere başlanmıştır. Sonuçta, Şûrâ-yı Devlet orman suçlarında verilen para cezalarını ödeyemeyenlere verilecek hapis cezasının, borç mukabili verilmekte olan hapis süresi gibi doksan bir gün olarak uygulanması yolunda bir mazbata hazırlamıştır. Teklifin 19 Ekim 1905 tarihli irade ile uygun görülmesiyle para cezasının toplamı ceza süresini geçse bile, hapis süresi en fazla doksan bir gün olarak tescil edilmiştir (BOA. İ.OM. Nr:1323 M 1; İ.KAN. Nr:1323 Ş 1).

Nizamnâmenin kaçak kesimlerle ilgili otuz altıncı maddesi de değiştirilmiş ve kaçak kesilen ağaçlar ile kesimin yapılması sırasında kullanılan bıçkı, balta ve diğer alet ve edevâta orman memurları tarafından hazine namına el konulması, diğer zarar ve ziyanın ilgililerden tazmin ettirilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ.KAN. Nr:1323 Ş 1; Düstûr I. Tertip VIII. Cilt,s.302-303).

Orman Nizamnâmesi'nde gözden geçirilen bir diğer nokta da kasıtlı olarak orman yangını çıkaranlar hakkında verilecek cezayı kapsayan kırk yedinci maddedir. Nizamnâme bu noktada Ceza Kanunu'nun 164. maddesine atıfta bulunarak ormanları kasten yakanlara müebbet kürek cezası verilmesini hükme bağlamıştır. Orman yangınlarının bir kısmı kuraklık sebebiyle kazayla meydana gelse de, bir çoğu tarla açmak isteyen köylüler ile yanan yerlerin bir sene sonra mera haline geleceğini bilen mandıra sahiplerince kasten çıkarılmıştır. Böylece oşür vergisi ödemekten kurtulan iki grup, bu suça verilmesi gereken müebbet kürek cezasının hiçbir yerde uygulanmamasından cesaret alarak ormanları yakmaya devam etmişlerdir (BOA. ŞD. Nr:1174/3). Çünkü mahkemelerin kasten orman yangını çıkaranlara uygulanacak cezanın tayini hususunda karar vermekte tereddüt ettikleri ve zaman zaman hükümetten bilgi istedikleri gözlenmektedir. Bunun üzerine ormanlara büyük zarar veren kasten çıkarılan orman yangınlarının önlenmesi için ormanlara mücavir olan mandıra sahipleriyle, köy ileri gelenleri birbirlerine kefil yapmışlardır. Ayrıca gerekli görülürse adı geçen iki sınıf ile birlikte köy ihtiyar meclisi üyelerinin de cezalandırılmasına ve en önemlisi o zamana kadar uygulanmayan müebbet kürek cezası yerine uygulanabilir bir cezanın tayin edilmesine karar verilmiştir (BOA. ŞD. Nr:1174/3; Karakoç, C.24,Nr:4481). Ayrıca ilerleyen yıllarda yangınların vakit geçirmeden söndürülmesi için ormanlardan istifadelerine izin verilen köylülerin söndürme çalışmalarına katılmaları zorunlu hale getirilmiştir.

Köylülerden söndürme çalışmalarına gitmek istemeyenler veya gidip de çalışmalara iştirak etmeyenler ve her köyden bu çalışmalara katılacakların isimlerini zamanında bildirmeyen ve köylüleri yangın halinde ilgili bölgeye sevk etmeyen köy ihtiyar heyetlerinin de cezalandırılmaları uygun görülmüştür (İktisadiyât Mecmuası, 1916).

## 6- Sonuç

Osmanlı yönetiminin ormanların idaresi ve muhafazası konusunda yüzyıllarca hassas bir yönetim takip etmediği anlaşılmaktadır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra devletin yeniden yapılandırılması sürecine bağlı olarak ormancılık alanında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ancak bu girişimin amacının orman ürünlerinin vergilendirilmesiyle yeni gelir kaynakları bulmaya yönelik olduğu söylenebilir. Osmanlı ormanlarının modern bir idarî ve teknik yapıya kavuşturulması için Fransa'dan alınan teknik yardımla bu alandaki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Fransız mühendisler arasında ayrı bir yeri bulunan Louis Tassy'nin öncülüğünde yapılan çalışmalar sayesinde orman varlığına ilişkin önemli bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca kurulan Orman Mektebi ile Türkiye'de ormancılık eğitiminin temelleri atılarak yüzyıl sonuna kadar yetişmiş eleman ihtiyacı Orman Mektebi'nden karşılanmıştır. Yine Tassy'nin kaleme aldığı 1862 Orman Lâyhası ile orman memurlarının vazifeleri, yetki alanlarıyla, ağaç kesim kuralları ve zamanları, başta kaçak kesim ve kasten orman yangını çıkaranlara verilecek cezalar ilk kez tayin edilmiştir. Bu lâyhadan elde edilen deneyimler neticesinde hazırlık çalışmalarında Fransız mühendisin de bulunduğu 1870 Orman Nizamnâmesi daha sağlam zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Ormanların tasnifi ve korunması, uygulanacak cezalar, baltalıkların tanımı ve tasarrufu, ağaçların kesim usulleri gibi pek çok konuya nizamnâmede açıklık getirilmiştir. Nizamnâmenin ilk olmasından kaynaklanan bazı eksiklikler ise ilerleyen yıllarda ilgili maddelerin değiştirilmesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla halkın ormanları algılayışında bir değişiklik görülme de, devletin bu alanda arayış içinde olduğunu söylemek mümkündür.

## Legislation Activities in Ottoman Forestry and Influence of Foreign Experts in This Subject

### Abstract

The Ottoman interest to the forests was limited to military requirements until the mid-nineteenth century. Apart from the reserved forests for the *Tersâne (The Imperial Dockyard)* and *Tophâne (The Imperial Arsenal)*, the forested lands were open for unlimited public usage and had hardly protection. It was not until the Tanzimat period that the Ottoman Empire regulated the forest management and took measures to protect the forests from arbitrary using. Except for the short-lived experience of Directorate of Forestry (1840-1841), the first comprehensive and outstanding plan based on scientific principles was put into practice after the Crimean War (1854-1856). Thanks to the efforts of French forest engineers amongst whom Lois Tassy stood out, the Turkish forestry was founded between 1857 and 1870. Besides exploring and mapping of the forests of Sinop, Gallipoli, Midilli, Teselya and Çanakkale, Tassy promoted the establishment of the Forestry School in 1857. Also he prepared two proposals for the forest management in 1862. Despite the fact that his proposal was put into practice only in the coastal areas between Kuşadası and İskenderun and in Varna for security reasons, 1862 arrangement was an important experience prior to the 1870 Forest Regulation. Tassy also contributed to the preparation of this Regulation which was a milestone for the Turkish forest management.

**Keywords:** Ottoman Forestry, foreign forest engineers, forest school, Forest Regulation, France.

İhsan,S., 1333. Ormanlarımızın tarihçesi, *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*,S,3 Dersaadet: 91-95

### Kaynaklar

**Ahmed Lütfi Efendi, 1999.** Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, Eski Yazıdan Aktaran; Yücel Demirel, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, C.7, İstanbul.

**Akyıldız, Ali, 1993.** Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform,Eren, İstanbul.

**Bostan, İdris, 1992.** Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

**Çağlar, Yücel, 1985.** Tanzimat'tan cumhuriyete ormancılık ve gelişimi, Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.6, İletişim Yayınları, İstanbul.

**Demirel, Fatmagül, 2008.** Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri 1876–1914, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

**Diker, Mazhar, 1947.** Türkiye'de Ormancılık Dün-Bugün-Yarın, Ankara.

**Ergin, Osman, 1977.** Türkiye Maarif Tarihi, C.1–2, İstanbul.

**Güran, Tevfik, 1989.** Tazimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841–1861),Belgeler Dergisi C.XIII, S.17'den ayrı basım, Türk Tarik Kurumu, Ankara.

**Jonquiere, LeVte, 1914.** Histoire de L'Empire Ottoman, Paris.

**İktisadiyat Mecmuası. 1916.**Yıl 1, (11): 5–8

**Karakoç, Sarkiz, Külliyyât-ı Kavânîn, C.24, Nr:4481.**

**Karal, Enver Ziya, 1995.** Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, C.VIII, Ankara.

**Keskin, Özkan, 2006.** Osmanlı ormancılığı'nın gelişiminde Fransız uzmanların rolü, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 44: 123–142.

**Koç, Bekir, 1999.** Osmanlı devleti'ndeki orman ve koruların tasarruf yöntemleri ve idarelerine ilişkin bir araştırma, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.10: 139–158.

**Koç, Bekir, 2005.** 1870 orman nizamnâmesi'nin Osmanlı ormancılığına katkısı üzerine bazı notlar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIV, S.37: 231–257.

**Köprülü, M.Bülent, 1950.** 11 Şevval H.1286 tarihli orman nizamnâmesi'nin getirdiği yenilikler, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.16,S.1-2: 237-271.



**Kutluk, H.Nadir, 1942 a.** Ahmet şükrü bey ve zamanı, *Orman ve Av*, S.2: 41–49.

**Kutluk, Halil, 1948.** Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihi Vesikalar, İstanbul.

**Kutluk, Halil, 1957.** Fransız ormancıları nasıl getirildi? orman mektebi kimlerin isteği ile ve ne suretle açıldı?”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857–1957*, Ankara.

**Mehmed Fahreddin, 1927.** Ziraat Vekaleti Müttehassıs Raporları Orman Kısmı, Milli Matbaa, İstanbul.

**Öztuna, Yılmaz, 2005.** Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074–1990), C.2, Ankara.

**Seyitdanhoğlu, Mehmet, 1999.** Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838–1868), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

#### **Arşiv Belgeleri**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.  
İrâde Adliye ve Mezâhib (İ.AZN.) Belge Numaraları (Nr): 1322 R 5.

**Kutluk, Halil Nadir, 1942 b.** Ormancılıkta Kanunlaştırma Hareketi, *Orman ve Av*, S.6–7–8: 129–135.

İrâde Dahiliye (İ.DH.) Nr: 902, 27611, 33929.

İrâde Mesâil-i Mühimme (İ.MSM.), Nr: 11.

İrâde Meclis-i Mahsûs (İ.MMS.) Nr:331, 452.

İrâde Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.) Nr:16327, 17314.

İrâde Orman ve Ma’âdin (İ.OM.) Nr:1323 M 1.

İrâde Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD.) Nr: 2056.

İrâde Kanun ve Nizamât (İ.KAN.) Nr: 1312 C 4, 1323 Ş 1

Nizamât Defteri Nr:7.

Meclis-i Tanzimat Defteri Nr: 2.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD.) Nr: 518/12, 1174/3.

Yıldız Perakende Orman Ma’âdin Ziraat (Y.PRK. OMZ.) Nr:1/9. Takvim-i Vekâyi Gazetesi (T.V.) Nr:205, 228.

Düstûr I. Tertip II. Cilt, I. Tertip VI. Cilt, I. Tertip VIII. Cilt, II. Tertip II. Cilt.